

Pozůstalost Rudolfa Lenharda v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Ondřej Machálek

Úvod

V dubnu 2023 byly po dlouhé a náročné rekonstrukci slavnostně otevřeny objekty a expozice Národní kulturní památky na Ploštině (dále NKP Ploština). Již stavební práce se těšily velkému zájmu široké veřejnosti, proto otevření s sebou neslo mnohá očekávání. Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, které je správcem NKP Ploština, pečlivě sledovalo ohlasy na nové expozice. Během celého roku jsme měli příležitost se přesvědčovat, že téma válečných událostí na Valašsku, od nichž nás dělí již bezmála 80 let, stále rezonuje v kolektivní paměti regionu, ale dokáže oslovovat i vzdálenější turisty a mladou generaci. Projevilo se to nejen na návštěvnosti, která v první sezóně dosáhla rekordních 10 000 návštěvníků, ale pod dojmem z návštěvy se ozvalo několik pamětníků nebo jejich příbuzných, kteří doplnili či poupravili naše informace v expozici a sbírkové fondy rozšířili o mimořádně zajímavé a cenné položky.

Posledním a opravdu jedinečným přírůstkem je získání písemné pozůstalosti po Rudolfu Lenhardovi (1918–1950), jehož tragický osud v sobě odráží všechny paradoxy dějin poloviny 20. století. Jméno R. Lenharda je s Ploštinou pevně spjato, a to hned z několika důvodů. Především proto, že byl členem partyzánského oddílu, který si tuto pasekářskou osadu vybral za své hlavní sídlo. Pobytem zde získal k místu a zdejšími lidem srdečný vztah. Proto jej tak zasáhlo její bestiální vypálení nacisty 19. dubna 1945 a proto po válce dělal vše proto, aby přeživším pomohl a zajistil pro ně všechno nezbytné do nového začátku.

Cílem tohoto příspěvku je krátce představit osobnost Rudolfa Lenharda, popsat dramatickou cestu písemností až do sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a nakonec i stručně zhodnotit vlastní obsah pozůstalosti.

Obr. 1: Marie Šubrtová a Miroslava Klímová z Továře (okres Olomouc) při předávání pozůstalosti R. Lenharda do sbírek zlínského muzea, 6. října 2023. Fotoarchív MJVM ve Zlíně, foto R. Ševčík, 2023.

Protektorát Čechy a Morava.

Čís. j. 44.

Země: moravskoslezská.

Arcidiecése: olomoucká.

Polit. okres: Uh. Brod.

Děkanství: Val. Klobouky

Soudní okres: Val. Klobouky

Řím. katol. fara: Lidčechy

Rodní a křestní list

Rodní a křestní knihy, svazek: 11. strana: 44. dosvědčuje se tímto úředně,

ze v obci (misto, ulice, číslo) Horní Lidčech 69
dne (vypis) dvacátý leden tisíc

devět set osmáct (číslicemi) 12. 11. 1918

se narodil(a) a dne (rok) 13. 9. 1918 ve farním

chrámu Páně v Lidčechu podle římskokatolického

obřadu pokřtěn byl syn – dcera:

(křestní a rodné jméno) Rudolf Lenhard

Otec: Rudolf Lenhard, psovi v Horní Lidči,
syn Josefa Lenharda, psovi v Horní Lidči
a jeho manželky Františky Pavlovské

Matka: Františka, dcera Martina Javoríka,
manželka v Lidčechu a jeho manželky
Kotěškové Plavské

Křtil důst. pán: Jan Rýc, farář

Kmotři: Plavský, Martin, manžel v Horní Lidči

Porodní asistentka: Rozálie Javorová z Lidčechy

Poznámka:

Vlastnoručním podpisem a úředním razítkem potvrzuje:

Řím. katol. farní úřad v Lidčechu dne 24. srpna 1918

Rudolf Lenhard, farář

* Rodné a křestní jméno, náboženství, čas narození atd., jako v matrice.

111 40 Lidová zastava tiskárské a naklad. spol. s r. o. v Olomouci. Sklad č. 7.

Obr. 2: Rodný a křestní list R. Lenharda. Sbírka MJVM ve Zlíně. |

Život původce fondu

Rudolf Lenhard se narodil 12. ledna 1918¹ v Horní Lidči. Otec Rudolf byl pekařem, matka Františka, rozená Janošíková, pocházela z rolnické rodiny. R. Lenhard měl ještě dvě sestry, Zdeňku a Marii. Po vchození obecné školy nastoupil na vsetínské reálné gymnázium, které však nedokončil, a to z důvodů otcovy nemoci. Rodina jej nemohla finančně podporovat na studiích. Nastoupil proto jako dělník na stavbu železniční dráhy ve Střelné a od 1. ledna 1938 byl přijat na úřednické místo do vsetínské Zbrojovky (LIŠKOVÁ 2011, 46).

Z oficiálních poválečných osvědčení vyplývá, že odbojovou práci začal vykonávat od 10. června 1944 v rámci domácího ilegálního hnutí, konkrétně je jmenována skupina Clay-Eva, ale až v lednu (15. 1.) odešel do hor a vstoupil do partyzánského oddílu Ploština, který byl součástí 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky. V oddíle to dotáhl až na velitele čety. Tvrdý partyzánský život ovšem vedl k tomu, že se nakazil plicní tuberkulózou, kterou trpěl až do konce života.

Po válce jako mnozí jiní spojil své naděje s KSČ, do strany vstoupil už 1. června 1945. Stal se také členem výrobně obchodního družstva Partkol (PARTyzánský KOLEktiv), které mělo sídlo ve Zlíně. Jako funkcionář místního Sdružení českých partyzánů Ploština se sídlem v Horní Lidči vyřizoval R. Lenhard například důležitou agendu žádostí o oficiální uznání účasti v odboji, což podle zákonů nové republiky přinášelo řadu výhod, včetně nároku na lepší sociální zabezpečení. Opatřoval materiální a finanční pomoc vdovám a sirotkům po padlých partyzánech a spolupracovnících, včetně

Obr. 3: Legitimace Sdružení českých partyzánů patřící R. Lenhardovi. Sběrka MJVM ve Zlíně. |

těch ploštinských. Aktivně se zasazoval o znovuvybudování Ploštiny. Jako tiskový referent historii Ploštiny a její památku často připomínal, většinou články uveřejňovanými v časopise Partyzán, ale také v denním tisku.

K pracovním podmínkám uváděl, že administrativní záležitosti vyřizuje na psacím stroji ve svém zaměstnání a obce spadající do místního sdružení obchází většinou pěšky. Již jenom na základě těchto skutečností a po seznámení se s širší agendy, lze konstatovat, že mezi jeho vlastnosti musela patřit pečlivost, pracovitost, vytrvalost a organizátorské schopnosti. Měl přirozenou důvěru svých bývalých partyzánských spolubojovníků. Jeho politické smýšlení bylo jasně levicové, ale spíše idealistické, což mělo vliv na jeho budoucí postoje a činy.

I po válce zůstal zaměstnán ve vsetínské Zbrojovce. Na Vsetíně prožil také první dva vážné milostné vztahy. Nejprve potkal v roce 1947 Marii Rajnochovou, která učila v Horní Lidči. Rozešli se až poté, co se na začátku roku 1948 Lenhard seznámil s Marií Vajdovou, učitelkou na tamní zimní rolnické škole, která pocházela z Tovéře u Olomouce. Po necelém roce známosti začali plánovat společný život. Jak vzpomíná Miroslava Klímová, neteř M. Vajdové, potvrzením toho, že oba svůj vztah myslí vážně a směřují jej k svatbě, se stal i nákup vybavení do budoucí domácnosti, včetně mycího stolu, skříní a dalšího nábytku, který po zatčení obou zůstal v domě bez využití.²

Abychom pochopili složitost poválečného období, musíme si také představit osobnost Josefa Vávry-Staříka, který patřil mezi nejdůležitější představitele moravských partyzánů a podílel se na založení Sdružení českých partyzánů. Vykonal funkci předsedy krajské organizace se sídlem ve Zlíně, byl místopředsedou zemského vedení i členem pražského ústředního vedení. Vávra-Stařík neváhal hlasitě kritizovat vytlačování partyzánů z veřejného života. Jeho bojovnost za práva především moravských partyzánů narážela na hlavní představitele SČP, kterými byl Rudolf Slánský a mj. Augustin Schramm. Ti postupně vytlačili Vávru-Staříka z ústředního vedení SČP. Po únorovém převratu v roce 1948 se ještě neúspěšně pokusil založit Akční výbor SČP, ale byl zbaven všech svých funkcí a nakonec i vyloučen. Poslední tečkou bylo sesazení z předsednické funkce v Partkolu. Z obav před zatčením se rozhodl nejprve stáhnout do ústraní a nakonec utéct za hranice (LIŠKOVÁ 2011, 12).

Podobně jako Josef Vávra-Stařík, ani Rudolf Lenhard se nadržel zpět, nemlčel a neváhal upozorňovat na řadu nepravostí, kterými se lidé v čele komunistické strany snažili získat moc.³ Na výzvu Josefa Vávry-Staříka navázal v září 1948 osobní kontakty s Antonínem Janošikem a Antonínem Slabíkem, bývalým členem partyzánské skupiny Olga a majitelem továrny na nábytek v Komořanech (okres Vyškov). Spolu začali vytvářet odbojovou skupinu s názvem Světлана, která sdružovala zejména bývalé partyzány a jejich spolupracovníky. Světлана se záhy rozrostla do podoby největší protikomunistické skupiny u nás (odhadem 250–300 členů). V čele Světłany stál Antonín Slabík. Štáb tvořil R. Lenhard a Slabíkova švagrová Bedřiška Slavíková. O Lenhardovi tak lze hovořit jako o druhém nejdůležitějším člověku ve strukturách Světłany. Zastával funkci náčelníka štábu a velitele vlastní podskupiny nazvané Světłana-Makyta, která byla její nejpočetnější a nejaktivnější odnoží.⁴ Vystupoval pod krycím jménem kpt. Javornický. Byl autorem několika protirežimních letáků.

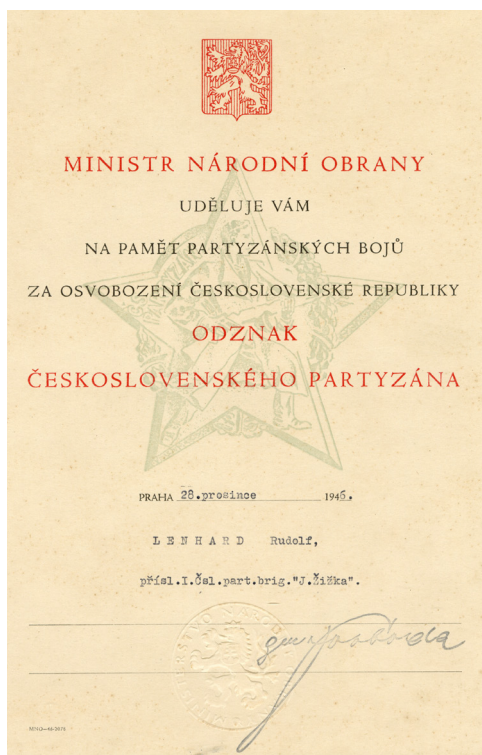
Jak píše Lubomír Boháč, Světłana představovala zcela ojedinělou levicově orientovanou složku odporu v boji proti importované stalinové totalitě. Na počát-

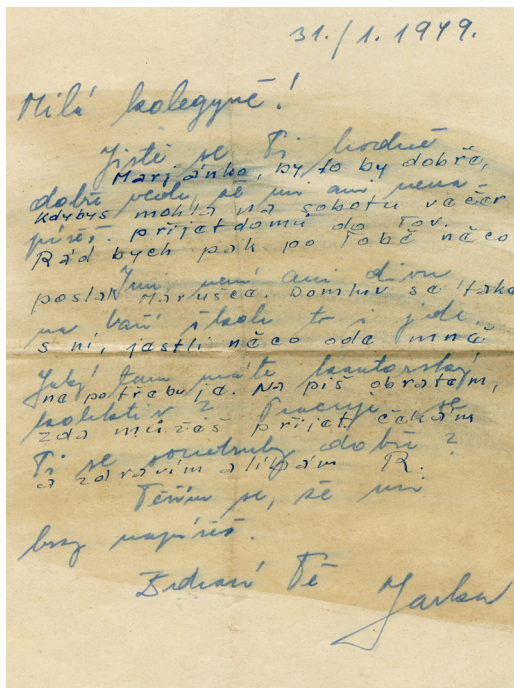
Obr. 4: R. Lenhard při projevu, pravděpodobně Národní pouť na Ploštině, 17. srpna 1947. Sbírka MJVM ve Zlíně. |

ku byl projev deziluze poválečných komunistů, který přerostl v nesouhlas, odmítnutí a nakonec aktivní odpor. Byla to první vzpoura uvnitř poúnorové KSČ (BOHÁČ 2011). Ve své činnosti se „Světlanáři“ zaměřovali na získávání nových členů a spolupracovníků, rozmnožování a rozšiřování protistátních letáků, shánění úkrytů a zabezpečování jídla pro pronásledované členy, pomoc perzekvovaným rodinám, shromažďování zbraní a munice k budoucímu ozbrojenému vystoupení (HOMOLA 2017, 83).

Do živelně se rozvíjející Světlany brzy pronikli agenti Státní bezpečnosti, kteří některé části sítě dokonce řídili a na základě získaných poznatků postupně připravovali její úplnou likvidaci. Poté co v lednu 1949 R. Lenhard pojal podezření, že došlo k průniku agentů do skupiny, uchýlil se do ilegality. Skrýval se u Slabíků v Komořanech a Marie Vajdová (krycí jméno Marika) mu zde dodávala zprávy, především od Josefa Matúše a Aloise Pohůnka. R. Lenhard s velkým štěstím unikl prvnímu hromadnému zatýkání v březnu 1949 (11.–15. 3. 1949), protože se zrovna nacházel v Račicích. StB na něj potom nasadila dalšího ze svých agentů, konkrétně byl „realizován“ agentem Bedřichem Doubkem a operativcem Jaroslavem Turečkem, kteří mu nabídli možnost vycestovat do zahraničí autem s falešnou diplomatickou značkou francouzského velvyslanectví. Snaha vylákat jej z úkrytu se podařila. Lenhard nastoupil 1. dubna 1949⁵ cestu, která vedla ze Strážnice do Brna, kde byl zatčen při doplňování paliva a potom již přímo do věznice v Uherském Hradišti (ČÍŽOVÁ 2013, 71; LIŠKOVÁ 2011, 31).

Obr. 5: Dekret o udělení Odznaku československého partyzána R. Lenhardovi, 28. prosince 1946. Sbíрка MJVM ve Zlíně.

Obr. 6: Dopis psaný neviditelným inkoustem, 31. ledna 1949, jako jediný datován. Sbíрка MJVM ve Zlíně.

Věznění a přípravu obvinění provázely až do okamžiku soudního jednání kruté výslechy. Státní prokuraturou bylo uměle vytvořeno celkem 16 skupin, jejichž soudy probíhaly samostatně v průběhu dvou let a konaly se na různých místech (Zlín, Vsetín, Uherské Hradiště, Brno, Šumperk, Olomouc). První dílčí skupinou, na kterou bylo vypracováno trestní oznámení, byla skupina „Lenhard a spol.“, jejíž soud se uskutečnil ve dnech 24.–27. dubna 1950 v sále Velkého kina ve Zlíně. Průběh soudů byl ryze formální, protože se při nich pouze potvrzovaly předem dohodnuté výše trestů. Pro komunistický režim bylo nejdůležitější zajistit co největší mediální pokrytí. Dne 29. dubna 1950 padl rozsudek. Rudolf Lenhard a Antonín Jánošík byli uznáni vinnými a odsouzeni k trestu smrti oběšením. Ostatní obžalovaní si odnesli vysoké tresty odnětí svobody v trvání od 10 do 30 let. Snoubenka R. Lenharda Marie Vajdová byla potrestána dvaceti lety. Po zamítnutí odvolání a žádostech o milost byli Lenhard s Janošíkem popraveni 24. října 1950. Zdravotní stav ztýraného Lenharda byl tou dobou již natolik vážný, že musel být k soudu i k šibenici přinesen na nosítkách. Urnu s popelem si rodina mohla vyzvednout až v srpnu 1968, těsně před okupací. Tělesné ostatky byly do rodinného hrobu uloženy na hřbitově v Lidečku (TOMÁNKOVÁ – HANÁČEK 2014).

Celkem bylo v procesech se Světlanou vyneseno třináct rozsudků trestu smrti, z toho 9 vykonáno, čtyři rozsudky změněny na doživotí. Doživotních rozsudků bylo celkem 14. Několik desítek členů bylo odsouzeno k 20 až 25 letům odnětí svobody (BOHÁČ 2011).

Okolnosti převzetí pozůstalosti

Ještě před svým zatčením stačil Rudolf Lenhard předat balík písemných dokumentů Marii Vajdové, která je ukryla na statku svých rodičů v Tověři čp. 11. Prvním úkrytem se stala podlaha slepičárny nacházející se v zadní části Vajdova statku. Archiv zde zůstal uložen přibližně do roku 1962–1963, což by odpovídalo návratu M. Vajdové z vězení po udělené amnestii v roce 1960 (12. 5. 1960). Poté jej v noci tajně vykopal bratr M. Vajdové Josef Vajda a uložil jej na půdě, kde materiály setrvaly až do nedávné doby.

Paní Klímová (* 1945), neteř Marie Vajdové, si z dětství vybavuje okamžiky strachu a obavy, kdy v domě probíhala razie StB. Ani později neměla rodina klid. Vzhledem k velikosti hospodářství byl její tatínek Josef Vajda prohlášen za vesnického boháče, tzv. „kulaka“. Bratr tatínka, právník František Vajda, nemohl vykonávat své povolání (KLÍMOVÁ 2023).

Dříve než se Miroslava Klímová a její dcera Ing. Marta Šubrtová rozhodly materiály definitivně předat zlínskému muzeu, zapůjčily tajný partyzánský archiv Mgr. Lence Tománkové, vyučující na Střední škole průmyslové, hotelové a zdravotnické v Uherském Hradišti, která jej využila při své rigorózní práci. Téma ji inspirovalo k natočení dokumentárního filmu *Světlana – příběh velké a tragické lásky v kulisách třetího odboje*, který byl premiérově uveden 24. dubna 2014 v kině Hvězda v Uherském Hradišti u příležitosti studentské konference s názvem Krvavá padesátá.

Ke komplexnímu odbornému zpracování fondu tak dochází až nyní. Pracovníky zlínského muzea nejprve čeká pořízení prvotního soupisu, poté budou vybrané do-

kumenty zapsány do historické podsbírký muzea. Teprve po tomto základním zpracování může být fond využíván badatelsky. Současně proběhne jeho digitalizace. Pracovníci NKP Ploština mají v plánu digitalizovat nejen pozůstalost R. Lenharda, ale i další tematické fondy ze sbírky MJVM ve Zlíně, stejně jako další historické dokumenty, které budou muzeu zapůjčeny od pamětníků nebo jejich rodinných příslušníků.

Obsah pozůstalosti

Podíváme-li se podrobněji na vlastní obsah nevelké⁶ pozůstalosti, na prvním místě stojí životopisné materiály, především osobní dokumenty původce jako například rodný a křesní list, domovský list nebo soubor 6 legitimací, dále zaujmou poválečné materiály potvrzující působení R. Lenharda v odboji. Jedná se o různá osvědčení nebo dekrety prokazující udělená vyznamenání.

Nepočetnější část fondu tvoří korespondence, kterou lze rozdělit podle toho, zda byl R. Lenhard jejím odesílatelem nebo příjemcem. V celku nacházíme jak soukromé dopisy od jednotlivců, tak také oficiální korespondenci do (nebo z) nejrůznějších institucí. Z pochopitelných důvodů probíhala korespondence nejčastěji s Ústředím českých partyzánů. Mezi tématy vyřizované agendy zaznamenáváme žádosti o účasti v odboji, návrhy na vyznamenání, výběr příspěvků do SČP, vyřizování žádostí o sociální podporu, žádosti o hmotné a finanční zaopatření, rozdělování darů potřebným. Koncepty projevů a reportáže svědčí o snaze R. Lenharda zpropagovat odbojovou historii. Popisy bojové činnosti partyzánské brigády nebo záznamy osobních vzpomínek partyzánů zase vypovídají o jeho péči, kterou věnoval uchování historie partyzánského hnutí. Tuto část doplňuje sbírka různých tisků, které vyšly v poválečném období o Ploštině (publikace V. Vaňáka nebo V. Růčky) nebo publikace vydané členy brigády Jana Žižky nebo Partkolem. Do této skupiny počítáme i různé propagační materiály z pietních akcí (například pohlednice k Národní pouti na Ploštinu z roku 1947). Zcela minimálně jsou zastoupeny fotografie. Praktickou jedinou civilní fotografií Rudolfa Lenharda je snímek pocházející pravděpodobně z Národní pouti na Ploštině 17. srpna 1947, na kterém je zachycen při projevu.

Mezi patrně nejunikátnější položky pozůstalosti patří čtyři dopisy psané tajným inkoustem, které jsou dokladem metody utajené komunikace v rámci Světlany. Obecně je lze datovat do přelomu roku 1948 a 1949, jen jeden z dopisů je opatřen konkrétním datem 31. 1. 1949. Podle pramenů speciální psací směs zajistil pro R. Lenharda Ladislav Sýkora, chemik vsetínské Zbrojovky (LIŠKOVÁ 2011, 20).

Badatel v prezentovaném fondu až na výše zmíněné dopisy nenajde záležitosti týkající se Světlany. Pozůstalost ale bude užitečná pro toho, kdo chce poznat osobnost a práci Rudolfa Lenharda v letech 1945–1948, fungování Sdružení českých partyzánů místní pobočky Ploština se sídlem v Horní Lidči nebo obecněji nahlédnout do myšlení a postojů bývalých partyzánů v poválečném Československu.

Struktura fondu

- I. Životopisný materiál (osobní dokumenty)
 - a) osobní doklady
 - b) legitimace
 - c) diplomy
- II. Korespondence
 - a) osobní (dopisy, pohlednice)
 - b) oficiální (dopisy)
 - c) 4 dopisy psané tajným inkoustem
- III. Odborná činnost původce fondu (materiály o odbojové činnosti)
 - a) vlastní (reportáže, projevy)
 - b) cizí (projevy, vzpomínky)
 - b) mapa
- IV. Ilustrační materiál o původci fondu
 - a) fotografie původce fondu nebo jeho vyobrazení
- V. Tisky

Poznámky:

1. Na pomníku politickým vězňům v Uherském Hradišti je u jména R. Lenharda uveden chybný rok narození – 12. 1. 1916.
2. Informace pochází z rozhovoru s M. Klímovou ze dne 6. 10. 2023. Doplněno emailovou komunikací s Ing. Martou Šubrtovou, dcerou paní Klímové, ze dne 29. 10. 2023.
3. Lubomír Boháč ve své studii zmiňuje bouřlivý průběh členské schůze SČP Ploština, která se konala 9. října 1948 v Šiftařově hostinci ve Vysokém Polí. Schůze ilustruje narůstající nespokojenost a neshlas s vývojem poúnorových poměrů mezi valašskými partyzány. Partyzáni požadovali větší podíl na moci, protestovali proti vylučování z národních výborů a orgánů státní správy, zastávali se J. Vávry-Štařka. Lenhard, který schůzi řídil, zde jako příklad zneužívání moci uvedl, že nově vystavěné domky na Ploštině jsou oprávněným žadatelům vydávány proti podpisu přihlášky do KSČ (BOHÁČ 2011).
4. Na rozdíl od Slabíkovy skupiny Světlana-Jarmila je vznik Lenhardovy skupiny v pramenech doložen spolehlivěji (BOHÁČ 2011).
5. Jako datum Lenhardova zatčení se v literatuře objevuje také 21. květen 1949. Viz HOMOLA 2017, 33.
6. Rozsah fondu před tříděním odhaduje autor příspěvku na 3 archivní krabice (cca 0,5 bm).

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond Vyšetřovací spisy – Brno.

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, historická podsbírka, fond Rudolf Lenhard.

Literatura:

BOHÁČ, L. 2011: Partyzáni opět v boji. *Listy*, č. 3, 15.

ČÍŽOVÁ, P. 2013: Politická perzekuce na jihovýchodní Moravě v letech 1948–1953. Olomouc, maisterská práce. Dostupné z: <https://theses.cz/id/klexkd/>, cit. 22. 1. 2024.

HOMOLA, Z. 2017: Případ Světlana: proměny obrazu třetího odboje. Praha.

LIŠKOVÁ, M. 2011: Organizace Světlana. Studie o působení protikomunistické odbojové skupiny na Zlínsku v letech 1948–1952. Brno, bakalářská práce. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/k305x/>, cit. 16. 1. 2024.

Informátoři:

KLÍMOVÁ, Miroslava, nar. 1945, neteř Marie Vajdové, 6. 10. 2023, Zlín.

Filmové dokumenty:

TOMÁNKOVÁ, L. – HANÁČEK, P. 2014: Světlana – příběh velké a tragické lásky v kulisách třetího odboje, filmový dokument.

Internetové zdroje:

Dokument Světlana stojí za zhlédnutí. Dostupné z:

<https://www.idobryden.cz/kultura/dokument-svetlana-stoji-za-zhlednuti-39729.html>, cit. 16. 1. 2024.

Pro- i protikomunistická Světlana byly pod dohledem StB. Dostupné z:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/pro-i-protikomunisticka-svetlana-byly-pod-dohledem-stb-101467>, cit. 25. 1. 2024

Heslo Rudolf Lenhard. Dostupné z:

https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=12275, cit. 16. 1. 2024.

Smutné výročí: v kině padly rozsudky smrti. Dostupné z:

https://zlinsky.denik.cz/zpravy_region/smutne-vyroci-v-kine-padly-rozsudky-smrti.html, cit. 16. 1. 2024.